

Presentació

Mirades crítiques a l'adaptació al canvi climàtic

Anna Ribas Palom

Universitat de Girona

anna.ribas@udg.edu

 0000-0001-5163-0561

Mireia Baylina Ferré

Universitat Autònoma de Barcelona

mireia.baylina@uab.cat

 0000-0002-0365-4224

© de les autores

Citació recomanada: RIBAS PALOM, Anna i BAYLINA FERRÉ, Mireia (2025). «Presentació: Mirades crítiques a l'adaptació al canvi climàtic». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 71(3), 443-446. <<https://doi.org/10.5565/rev/dag.1473>>

La intensificació dels fenòmens meteorològics extrems i els impactes ecològic, social i econòmic que ocasionen han convertit l'adaptació als efectes del canvi climàtic en una prioritat en les agendes polítiques i institucionals mundials. Aquest fet és especialment palès a la regió mediterrània, on les conseqüències del procés d'escalfament global esdevenen més evidents en un territori que presenta una elevada exposició de persones i activitats econòmiques als efectes que pot arribar a causar. Mentre les mesures de mitigació pretenen actuar sobre la causa del canvi climàtic —això és, les emissions de gasos d'efecte hivernacle—, les mesures d'adaptació pretenen modificar els sistemes naturals o humans amb la finalitat de respondre a les conseqüències actuals i futures d'aquest fenomen.

Però adaptar-se no és només ajustar-se a noves condicions físiques, sinó també repensar els fonaments culturals, econòmics i polítics dels models de desenvolupament territorial i les pràctiques de governança fins ara dominants. D'aquí que estem veient com els científics ja no només realitzen valuoses aportacions que contribueixen a incrementar el coneixement dels impactes del canvi climàtic i a plantejar més i millors mesures d'adaptació, sinó que també reivindiquen una mirada més crítica i reflexiva entorn d'aquestes aportacions. Ho estem veient quan, enfront dels estudis centrats en aspectes tècnics o sectorials —que sovint obvien les desigualtats estructurals i les relacions de poder que generen situacions de vulnerabilitat socioterritorial diferenciades que condicionen la capacitat real d'adaptació—, hi apareixen veus que reclamen un

debat més profund sobre el sentit i els límits de l'adaptació. En aquest debat, la geografia hi té un paper fonamental per la seva capacitat d'articular una mirada més integradora sobre les interrelacions existents entre canvi climàtic, dinàmiques territorials i impactes socials i econòmics diferencials a l'hora d'adaptar-nos als efectes del canvi climàtic.

És en aquest context que els sis articles que es reuneixen en aquest número de *Documents d'Anàlisi Geogràfica* sota el títol «Mirades crítiques a l'adaptació al canvi climàtic» proposen una visió avaluadora sobre les formes d'entendre, comunicar i dur a terme la necessària adaptació al canvi climàtic. Així, els articles comparteixen un interès comú: qüestionar com s'articulen els discursos i les pràctiques per aconseguir-ho des de camps diversos —la planificació territorial, la comunicació, la justícia climàtica, l'educació, la mobilització social o la governança—, per mostrar que l'adaptació té lloc en un terreny de joc de tensions i conflictes permanents i que la dimensió territorial i social de les estratègies i de les mesures d'adaptació climàtica ha d'ocupar, forçosament, el centre del debat a l'hora de prendre les millors decisions possibles.

Tot i que la necessitat d'adaptar-nos als efectes del canvi climàtic és imparable i compartida per l'àmplia majoria d'experts, existeixen un conjunt de factors que poden actuar com a estímuls o barreres per aconseguir-ho i que poden variar en el temps i en l'espai en el qual es donin. És el que analitza Anna Ribas Palom per al cas d'una destinació turística mediterrània com ara la Costa Brava. A partir d'una metodologia mixta basada en qüestionaris i grups focals amb personal tècnic municipal, l'autora identifica la complexitat dels processos d'adaptació a escala local i posa de manifest la importància que prenen en aquest context factors com ara la informació científica disponible, la formació del personal tècnic local, l'experiència prèvia amb fenòmens extrems, les tensions entre desenvolupament turístic i adaptació o la coordinació entre les administracions competents a l'hora de millorar la planificació i l'efectivitat de les polítiques d'adaptació. L'estudi proposa reforçar el coneixement territorialitzat, augmentar els recursos humans i la formació, millorar la coordinació institucional, integrar les solucions basades en la natura entre les mesures d'adaptació climàtica i assegurar la continuïtat i la participació ciutadana en les polítiques practicades.

Segurament no existeix un episodi recent més exemplificador de les barreres existents per adaptar-se als riscos associats al canvi climàtic que la DANA que va devastar l'Horta Sud del País Valencià el 29 d'octubre de 2024. A través de l'anàlisi de la cartografia d'usos del sòl (anys 1956, 1984, 2000 i 2024), Joan Carles Membrado-Tena i Javier Berenguer-Sala mostren com la impermeabilització del terreny i l'ocupació d'espais agrícoles que s'hi ha donat en aquests anys a conseqüència d'un intens procés urbanitzador hi han incrementat l'escorrenia i el risc d'inundació. L'article combina metodologia quantitativa (fotointerpretació d'imatges aèries i SIG) i anàlisi qualitativa de les polítiques urbanístiques aplicades. S'hi reconstrueix la trajectòria de l'ordenació territorial valenciana des del desenvolupament franquista fins als plans de protecció del litoral i de l'Horta de 2015, però destacant-ne també la flexibilització posterior.

Els autors hi reivindiquen la necessitat de realitzar una planificació territorial regulada, de restaurar la funció ecològica dels espais agrícoles i de millorar la coordinació entre administracions per reduir el risc i la vulnerabilitat en zones urbanes mediterrànies.

El mateix cas d'estudi de la DANA d'octubre de 2024 serveix a Jorge Olcina i Álvaro-Francisco Morote per analitzar un altre dels factors que esdevenen claus a l'hora d'incentivar o d'obstaculitzar l'adaptació: la informació i l'educació enfront del risc. En aquest article els autors examinen el paper de la comunicació i l'educació en la gestió del risc climàtic arran de la DANA. L'article destaca que la comunicació del risc ha de ser clara, rigorosa i fonamentada en dades científiques per enfortir la resiliència social i territorial. S'hi assenyalen el paper clau de l'educació formal i dels mitjans en la construcció d'una cultura de prevenció, així com la necessitat d'integrar la didàctica del risc a tots els nivells educatius. L'estudi denuncia la desinformació mediàtica i proposa la formació ciutadana com a estratègia per reduir vulnerabilitats davant de futurs esdeveniments extrems i defensa la ciència com a actor central en la comunicació climàtica i en la governança del risc a la regió mediterrània.

En la mesura que els mitjans de comunicació contribueixen a conformar l'opinió pública i l'agenda política, Rubén Villar-Navascués i Carmen Mínguez estudien quina ha estat la cobertura mediàtica de l'adaptació al canvi climàtic a les destinacions turístiques espanyoles a través de l'anàlisi de les notícies publicades a la premsa espanyola i en castellà entre 2021 i 2024. Justament es fixen en l'adaptació, tema que no està tan tractat en relació amb el canvi climàtic com ara la mitigació o els impactes, i quan se'n parla es fa més en forma de declaracions de reconeixement sobre la necessitat d'adaptar-se al canvi climàtic que no pas aportant-hi accions preparatòries o informant sobre mesures d'adaptació ja existents. El període analitzat, que és posterior a la covid, es justifica amb una consciència i una sensibilitat més elevades sobre el canvi climàtic, un augment de fenòmens meteorològics que han afectat el turisme i una proliferació d'estudis sobre el tema que els periodistes esmenten a les seves informacions. L'autoria filtra 508 notícies de les quals n'analitza 108. Els resultats mostren que el relat predominant als mitjans es relaciona amb el risc econòmic que suposa el canvi climàtic per a la indústria turística. També s'hi esmenten actuacions orientades a prevenir la pèrdua de visitants, a incrementar-los o a distribuir-los millor a partir de la desestacionalització i la diversificació de l'oferta turística, tant des del punt de vista temporal com espacial. L'autoria revela l'ús periodístic de la literatura científica, quelcom que mostra la importància i l'efectivitat de la transferència de coneixement a la societat.

Força científics aborden el canvi climàtic des de la dimensió social que presenta, posant al centre l'experiència climàtica per destacar que l'emergència climàtica afecta de manera desigual els individus i els grups socials en funció de les seves posicions en les estructures de poder. És evident que, pel que acabem de veure en el recull de Villar-Navascués i Mínguez, aquesta literatura que utilitza un marc analític interseccional no ha arribat encara a la premsa espanyola. Mar

Coll-Planell elabora un estat de la qüestió de la literatura científica publicada en català, castellà i anglès que tracta la interseccionalitat com a marc teòric i analític central en l'estudi del canvi climàtic, entenent que la interseccionalitat resulta del tot pertinent per treballar aquest fenomen, atès que està estretament vinculat a les desigualtats socials. Les troballes de Coll-Planell constaten que els individus i els grups situats en posicions d'opressió en relació amb categories com ara el gènere, l'etnicitat, la racialització, la casta, la situació migratòria, la classe, l'estat civil, l'estructura de la llar, etc. solen patir els impactes del canvi climàtic de forma més intensa i tenen opcions d'adaptació més limitades a causa de les dinàmiques històriques de discriminació estructural. Però, més enllà d'això, els articles evidencien com la interseccionalitat en l'estudi del canvi climàtic permet fer un gir epistemològic conceptualitzant aquesta crisi com a multidimensional, connectada amb les relacions de poder que governen l'ordre social. En aquest sentit, la perspectiva crítica porta l'anàlisi, el debat i el focus en la justícia climàtica, posant les veus més invisibilitzades al centre de la deliberació.

L'experiència climàtica dels individus travessada per les estructures de poder condueix, encara que no únicament i no sempre, a la mobilització i a les accions col·lectives. Aquestes mobilitzacions, com passa amb els discursos mediàtics, són susceptibles d'influir en l'acció política o de conformar-la. A aquest efecte, Jaume Feliu, Joan Vicente i Sergi Nuss-Girona s'interessen per estudiar les mobilitzacions socials en relació amb la mitigació i l'adaptació al canvi climàtic a la regió mediterrània peninsular del 1970 ençà (650 casos). La seva anàlisi posa en evidència la creixent evolució de les mobilitzacions a partir del segle XXI, amb arguments d'adaptació i mitigació del canvi climàtic i que responen als conflictes generats pels sectors econòmics d'aquestes zones litorals: turisme, construcció, agricultura, indústria i producció energètica. L'estudi corrobora l'enorme capacitat d'influència dels moviments en aconseguir accions polítiques i evidència el potencial de l'acció col·lectiva per aconseguir la resiliència territorial i la justícia ambiental. L'autoria reclama la integració d'aquests agents en la governança territorial. I la perspectiva de l'article de Coll-Planas pot contribuir a aconseguir que els agents aglutinin mirades diverses que explorin situacions d'injustícia socioambiental.

En definitiva, aquest número monogràfic vol contribuir a promoure un debat més profund sobre el sentit i els límits de l'adaptació climàtica, capaç d'enllaçar la ciència amb l'acció social, el discurs mediàtic amb la justícia ambiental i la gestió del risc amb l'ordenació del territori.

Finançament

L'edició d'aquest número monogràfic ha rebut el suport del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats (MCIN) i de l'Agència Espanyola d'Investigació (AEI) mitjançant el projecte *RISKadapt* (ref. PID2019-104480GB-I00), com també de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR, Generalitat de Catalunya, ref. 2021-SGR-00051 i 2021-SGR-00214).